

Jazyk v emigraci. Germanismy v jazyce čechoamerických periodik

ALENA JAKLOVÁ

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ČESKÁ REPUBLIKA

Abstrakt:

Příspěvek pojednává o jazyce českých imigrantů ve Spojených státech amerických v období po jejich příchodu do USA v polovině 19. století do dvacátých let 20. století. Výhodiskem popisu češtiny v Americe jsou analýzy jejich česky tištěného imigrantského tisku. Ty potvrdily, že jazyk českých přistěhovalců v USA se od češtiny doma ve vlasti lišil konzervativní podobou gramatiky českého jazyka, častým výskytem germanismů, zejména gramatických, a nastupující amerikanizací. Příspěvek zároveň odpovídá na otázku, čím a proč byly tyto odlišnosti způsobeny.

Klíčová slova: Emigrace, čeští imigranti v USA, čechoamerická periodika, jazyk, lexikální germanismy, morfologické germanismy

Language in Emigration. Germanisms in the Language of Czech-American Periodicals

Abstract:

The contribution is focused on the language of Czech immigrants in the USA in the period starting with their arrival in the USA in the 1850s till the 1920s. The description of the Czech language in America is based on analyses of immigrant periodicals printed in Czech. The analyses proved that the language of Czech immigrants in the USA had been different from the language used in their home country, mainly as regards the use of conservative grammar, frequent Germanisms, especially grammatical, and emerging Americanization. The contribution also attempts to answer the question about the causes of these differences.

Keywords: emigration, Czech emigrants in the USA, Czech-American periodicals, language, lexical Germanisms, morphological Germanisms

1 Úvod

Život v emigraci znamená žít v cizím prostředí, setkávat se s lidmi, kteří mluví cizím jazykem, vyrovnávat se s mnoha společenskými, ekonomickými a kulturními rozdíly. To vše vede k tomu, že se postupně začíná proměňovat etnické vědomí imigrantů a následně i jejich etnicita.

Etnicita (národnost) je soubor vlastností, jichž jednotlivá lidská společenství a jejich příslušníci nabývají v důsledku svého historického vývoje. Jednotlivé komponenty etnicity mohou mít objektivní povahu (hlavní je v tomto smyslu jazyk a kultura)

a subjektivní povahu (hlavní je etnické vědomí). Přitom právě etnické vědomí jedince je rozhodující složka při posuzování jeho etnické příslušnosti (BROUČEK 1992: 9).

Základním a nejdůležitějším znakem etnicity je jazyk. Hlavním tématem tohoto příspěvku bude popis mateřského jazyka českých imigrantů ve Spojených státech amerických jakožto hlavního znaku jejich původní etnicity. Zjištěné závěry budeme konfrontovat s podobou českého jazyka v bývalé vlasti.

2 České vystěhovalectví do Spojených států amerických

České vystěhovalectví do Spojených států amerických je početně nejmohutnější a nejvýznamnější emigrační proud naší historie. Započalo zhruba v polovině 19. století. Češi se vystěhovali především z důvodů ekonomických, ale i z důvodů politických. To platí především pro období po roce 1848, kdy docházelo k emigraci politických vůdců a účastníků revoluce. Největší, tzv. masová emigrace existovala v Čechách a na Moravě v letech 1848 – 1914. Během této „velké migrace“¹ se do USA vystěhovalo minimálně 350 000 Čechů. Celkový počet Čechů, kteří do Spojených států amerických odešli v době od poloviny 19. století dodnes, představuje 450 000 až 500 000 osob (ŠATAVA 1996: 155-158).

Češi se po příchodu do Ameriky nacházeli ve složité životní situaci. Spojené státy americké byly v té době multietnickým a vícejazyčným společenstvím, které bylo vůči přistěhovalcům vyhraněně anglokonformní. Anglokonformita vyžadovala od imigrantů úplné vzdání se původní kultury ve prospěch modelu chování a hodnotových postojů anglosaského jádra (ŠATAVA 1989: 66). Češi však byli formováni kulturou starého světa, neuměli anglicky a angličtině ani nerozuměli. Tuto komplikovanou interkulturní situaci proto často řešili tak, že se usazovali v blízkosti německých přistěhovalců. Ti emigrovali do Spojených států amerických již od roku 1820, a měli tudíž ze života v nové zemi bohaté zkušenosti. Navíc Češi se i v Americe cítili být Čechy a pod vlivem atmosféry národního obrození, z které přicházeli, své češství v jazyce, komunitách, spolcích, tisku i školách vědomě pěstovali. Přesto se však vliv nového prostředí v jejich mateřském jazyce začal postupně projevat.

3 Periodický tisk českých imigrantů v USA

Východiskem našeho zkoumání jazyka českých imigrantů ve Spojených státech amerických je jejich periodický tisk. Tisk totiž pravidelně zaznamenává všechny důležité události ve společnosti a stává se tak bohatým zdrojem informací o ní i o lidech, kteří v ní žijí.

¹ Pojem *migrace* znamená stěhování, *emigrace* vystěhovalectví a *imigrace* přistěhovalectví.

První čechoamerická periodika začala vycházet na samém počátku šedesátých let 19. století, to znamená už zhruba po deseti letech od doby, kdy se v Americe začali usazovat první čeští přistěhovalci.

Co všechno česky vydávaný tisk pro přistěhovalce z Čech a Moravy znamenal, lze v tomto příspěvku z rozsahových důvodů uvést jen stěží.² Vedle jejich hlavní funkce integrační a etnicky identifikační plnila totiž periodika ještě řadu funkcí dalších. Bez významu například nebylo, že přistěhovalcům pomáhala orientovat se v nové a pro ně zcela cizí zemi a zároveň jim přibližovala ztracenou vlast.

Už v šedesátých letech vydávali Češi v USA devět periodik, z dnešního pohledu novin, do konce 19. století pak vyšlo sto čtyři periodických titulů. Celkem, tzn. od samého počátku editace periodického tisku v šedesátých letech 19. století po současnost, bylo Čechy ve Spojených státech amerických vydáno sedm set dvanáct periodických titulů v češtině a sto šestnáct periodických titulů v angličtině. Český imigrantský tisk tak pokrývá téměř celou dobu existence české národní menšiny v USA. Jeho analýzy mohou být přínosné pro četné vědní obory, do dnešních dní však byl zanalyzován jen z malé části.

V této studii nás čechoamerický tisk zajímá především jako zdroj poznatků lingvistických. Zkoumat budeme periodika z druhé poloviny 19. století, z přelomu století a zhruba z prvních dvou dekád 20. století. Od třicátých let 20. století totiž začala jazyk periodik výrazněji ovlivňovat americká angličtina a jeho charakter se rychle měnil. Příčinou tohoto jevu byly především důvody společenskopolitické. Spojené státy změnily svou politiku, zavedly přísné přistěhovačské kvóty, začaly vyvíjet silný amerikanizující tlak na imigranty, kteří se ve Státech už usadili. Následkem těchto skutečností rychle klesl počet nových přistěhovalců, narostl počet smíšených manželství, snížila se koncentrace Čechů v etnickém teritoriu a vazby mezi nimi se oslabil.

Původní etnicita českých přistěhovalců však byla v té době oslabena už i vlivy vnitřními. Kontinuita generací se narušila, neboť děti se v nové společnosti většinou asimilovaly, vnuci češtinu zpravidla neznali. Logickým důsledkem všech těchto změn byl i klesající počet česky tištěných periodik.

4 Jazyk čechoamerických periodik

Jazyk česky tištěných novin a časopisů ve Spojených státech amerických se od samého začátku existence imigrantské žurnalistiky lišil od jeho podoby v Čechách a na Moravě. Důvodem byla izolovanost češtiny v přistěhovačské zemi, prudký vývoj českého jazyka doma ve druhé polovině 19. století, přetrvávající vliv němčiny a vliv jazyka majoritního společenství – angličtiny.

² Podrobněji viz A. JAKLOVÁ (2010).

Ve srovnání s češtinou ve vlasti tak lze na základě analýz jazyka imigrantských žurnalistických textů stanovit odlišnosti trojího druhu. Projevují se konzervativní podobou gramatiky českého jazyka, výskytem germanismů a jejich vyšší frekvencí, než byla běžná v jazyce doma, a nastupující amerikanizací projevující se zpočátku zejména v lexiku.

4.1 Čeština čechoamerických periodik druhé poloviny 19. století

Čeština, kterou si čeští přistěhovalci přinášeli s sebou do Ameriky, byla značně konzervativní. V mluvnické stavbě se zachovávala kodifikace Dobrovského z počátku 19. století. Tím jazyk té doby navazoval na klasické období české literatury psané humanistickou češtinou.

Znaky humanistické češtiny lze v čechoamerickém tisku zaznamenat ještě i na začátku 20. století, a to i přesto, že se čeština doma začala ve druhé polovině 19. století prudce rozvíjet. Jazyk domácí žurnalistiky se ve slovníku, skladbě i frazeologii změnil tak rychle, že ve srovnání s první polovinou 19. století označil B. HAVRÁNEK (1979) tento stav nikoli za vývoj, nýbrž za přelom. Jeho konkrétní podobu jsme získali analýzou českých periodik vydávaných doma na samém konci čtyřicátých let 19. století, tedy v době, kdy čeští emigranti odcházeli z vlasti. Česká periodika zastupoval týdeník *Pražský posel*, 1848, č. 41 a 44, a deník *Národní nowiny*, 1850, č. 1 a 2 (podrobněji JAKLOVÁ, 2010: 112-136).

Pro většinu imigrantských periodik byla ještě i ve druhé polovině 19. století příznačná složitá, zejména hypotaktická větná stavba, objevovaly se zde také periody. Časté byly konstrukce přechodníkové a konstrukce s opisným pasivem, které do češtiny pronikly pod vlivem latiny. Běžné bylo rovněž postponované postavení kongruentního atributu a užívání archaických spojovacích výrazů. V tvarosloví lze v americké češtině jako nejnápadnější morfologické archaismy zaznamenat plusquamperfektum, genitiv plurálu maskulin s koncovkou *-ův*, zživotňující koncovku *-ové* i u neživotných maskulin a ještě řadu tvarů dalších.³

Teprve na začátku 20. století se začal jazyk jednotlivých imigrantských žurnalistických titulů výrazněji lišit. Humanistická tradice však v jazyce čechoamerického tisku přetrvávala i nadále, zejména v jeho větné stavbě. Od složité hypotaxe však redaktoři v té době již upustili a také plusquamperfektum a koncovka *-ův* zmizely. Ve srovnání s domácí podobou spisovné češtiny však zůstával tištěný jazyk českých imigrantů v USA stále silně konzervativní.

³ Podrobněji viz A. JAKLOVÁ (2010).

4.2 Germanismy v jazyce čechoamerických periodik

Vliv Němců na Čechy byl v Americe patrný jak v jejich denním životě, tak i v jejich tisku. Jak píše T. ČAPEK (1926: 74), „Čech kráčel ve šlépějích Němce, poněvadž mu Němec povahou i zvyklostmi byl nejbližší.“ Češi a zejména čeští farmáři si vědomě a důsledně zakládali domovy ve státech, kde sídlili Němci. Češi, než si založili své české hospody, navštěvovali hospody německé, svou první církevní obec v New Yorku zorganizovali Češi roku 1874 v německém kostele sv. Mikuláše, a pokud Češi uzavírali sňatky s cizinci, bylo to opět nejčastěji s Němci.

Častý kontakt s Němci i skutečnost, že češtinu znali Češi už domova, se projevovaly i v jazyce českého imigrantského tisku. Protože si první čeští redaktoři v USA osvojili angličtinu zpravidla až po delším pobytu v přistěhovalecké zemi, získávali informace pro rubriky evropského a světového zpravodajství hlavně překládáním žurnalistických textů z německých novin. Překlady z němčiny tak ovlivňovaly nejen jazyk čechoamerických periodik, ale obsahově i názory českých přistěhovalců v USA.

Tehdejší situaci v čechoamerické žurnalistice charakterizuje T. ČAPEK (1926: 73) tak, že „by tisk českých radikálů v New Yorku a v Chicagu musel zaniknout, kdyby přestaly vycházet Arbeiterzeitungy německých sousedů“.

To, že Češi němčinu skutečně dobře znali, dokumentuje i skutečnost, že první krajanské periodikum, týdeník *Milwaukeeer Flugblätter*, bylo vydáváno německy. Tento liberální, antiklerikální a protirakouský list založil v roce 1852 v Milwaukee V. Náprstek.⁴ List měl podtitul *Ein Wochenblatt für Ernst und Scherz, mit und ohne Illustrationen* a vycházel až do roku 1854, kdy zanikl.

V důsledku této sociální i jazykové situace je naprosto přirozené, že se v jazyce čechoamerického tisku objevovaly ve druhé polovině 19. století i na přelomu 19. a 20. století četné germanismy. Zaznamenali jsme je ve všech čechoamerických periodikách vycházejících ve druhé polovině 19. století, zejména ale v týdenících *Slowan Amerikánský*, *Národní noviny*, *Pozor*, *Pokrok* a *Pokrok Západu*.

Vyšší výskyt germanismů ve srovnání s češtinou ve vlasti však neplatil všeobecně. Také zde sehrály důležitou roli aspekty pragmatické. Germanismy lze sice zaznamenat ve všech jazykových plánech americké češtiny, nejméně ale v lexiku a nejvíce v syntaxi.

Lexikální germanismy se v textech čechoamerických periodik vyskytovaly pouze sporadicky, pravděpodobně z toho důvodu, že čeští redaktoři, ať již do Ameriky přicházeli na začátku druhé poloviny 19. století nebo později, byli pod vlivem puristických snah doma ve vlasti. Puristické tendence lze v českém jazykovém prostředí sledovat jak v období národního obrození, tak i později, zejména v posledních třech desetiletích 19. století. Protože se tehdejší sociálněpolitické a kulturní česko-

⁴ V. Náprstek žil v USA v letech 1848-1858.

německé konflikty v Čechách a na Moravě přesunuly ve značné míře na otázky jazykové, byl český purismus namířen právě vůči germanismům (ENGELHARDT 2001: 236). To věděli i čeští přistěhovalci v USA, a proto se ve svých textech německým slovům vědomě vyhýbali.

Z lexikálních germanismů jsme v analyzovaných periodikách zaznamenali pouze tyto výrazy:

flastr (něm. *Pflaster* 'náplast, dlažba'), *interes* (něm. *Interesse* 'zájem, účast'), *couvat* (něm. *zurückfahren* 'jet nazpět, vrátit se'), *něco fedrovat* (něm. *etw. fördern* 'podporovat'), *kraval* (něm. *Krawall* 'hluk, lomoz, povyk'), *kšeft/kšaft* (něm. *Geschäft* 'obchod'), *kvitance* (něm. *Quittung* 'stvrzenka'), *šanovat* (něm. *schonen* 'šetřit'), *šrotovat* (něm. *schroten* 'drtit, drobit'), *zamordovat* (něm. *morden* 'vraždit, ubíjet')

Jiné lexikální výpůjčky pocházejí sice z jazyků románských, do češtiny však byly přejaty pravděpodobně přes němčinu, např. *baterie* (něm. *Batterie* 'baterie, baterka'), *koštovat* (něm. *kosten* 'okusit, ochutnat') *punkt* (něm. *Punkt* 'bod'), *škandál*, (něm. *Skandal* 'skandál, ostuda'), *špekulovat* (něm. *spekulieren* 'spekulovat, přemítat, hloubat') aj.

Lexikální germanismy, které čeští přistěhovalci ve své slovní zásobě používali, už byly plně adaptované, a to jak hláskoslovně, tak morfologicky.

Pokud jde o úpravy fonologické, všechny vycházejí z akustické podoby slova. Je tedy zřejmé, že do češtiny byly přejaty v mluveném jazyce a při přímém kontaktu komunikantů.

V systému vokálů je nejnápadnější vypouštění německé redukované samohlásky -e- v koncových slabikách slov (např. 'flastr', 'interes'), v systému konsonantů lze i v našem početně velmi omezeném souboru dokladů zaznamenat změny více. Je to jednak posun prefixu Ge- ke konsonantu k- ('kšeft') a redukce počáteční souhláskové skupiny Pf- na f- ('flastr'), jednak zachování původní výslovnosti německé souhlásky -z- ('couvat') a souhláskové skupiny sch- ('kšeft', 'šanovat', 'šrotovat'). Německá výslovnost je zachována i u souhláskové skupiny sp- ('špekulovat'). Analogicky, byť chybně, je tato výslovnost aplikována také na souhláskovou skupinu -st- uvnitř slova ('koštovat'), a dokonce i na náslovnou skupinu hlásek sk- ('škandál').

Morfologickou charakteristiku lexikálních germanismů určoval způsob, jak se začleňovaly do českého slovtvorného systému. Substantiva se českým slovtvorným formantem zařazovala zároveň k příslušnému jmennému rodu a deklinačnímu paradigmatu, slovesa k příslušnému konjugačnímu paradigmatu.

Substantiva německého původu uváděná v našem dokladu však v češtině přijala pouze koncovku; ta pak plnila funkci morfologického formantu. V několika případech je to koncovka nulová ('flastr', 'interes', 'kraval', 'kšeft', 'punkt', 'škandál'), ve dvou případech koncovka -e ('kvitance', 'baterie' v novinovém záznamu [baterije]).

Slovesa německého původu se v češtině morfologicky adaptovala tím, že přijala kmenotvornou příponu –ova(t) nebo –va(t) (‘fedrovat’, ‘šanovat’, ‘šrotovat’, ‘koštovat’, ‘špekulovat’, ‘couvat’). Sloveso ‘zamordovat’ se adaptovalo dokonce formantem obkročným, tzn. jak prefixem za-, tak i sufixem –ova(t). Taková adaptace pak umožnila vyjadřovat i českou gramatickou kategorii – slovesný vid.

V analyzovaných materiálech jsme dále zaznamenali skutečnost, že někdy lexikální germanismy v čechoamerických periodikách plnily funkci terminologických synonym. To dokládá zřejmou česko-německou bilingvnost českých a moravských přistěhovalců v USA. Například výraz ‘Leuchtturm’ byl na začátku druhé poloviny 19. století patrně známější než české slovo ‘maják’, a proto v dokladu, který citujeme, vysvětluje německé slovo význam slova českého. Ani známější německý výraz však není po pravopisné stránce uváděn správně:

*Kongress nemá míti moc, peníze k obchodnímu prospěchu povoliti; s výminkou jen pro majáky (Leuchththurm) přístavy a jiné pobřežní stánky [...].*⁵ (Národní noviny 2, 1861, č. 13, s. 1)

Interference češtiny s němčinou se tedy v jazyce českých přistěhovalců v USA neprojevovala přejímáním slov, ale spíše kalkováním. V případě lexikální roviny zaznamenáváme při analýzách žurnalistických textů zejména sémantické kalky. Jsou to doslovné překlady německých slov a slovních spojení, například:

nadzminěná síň (něm. ‘obengenannter Saal’), nižepsaní odporučujou (něm. ‘unterschriebene empfohlen’), německé řeči mocný vlastenec (něm. ‘der deutschen Sprache mächtiger Patriot’), zahrada jest od nižepsaného do takového stavu přivedená (něm. ‘der Garten ist von dem Unterschriebenen zu solchem Zustand gebracht’), krvočistitel (něm. ‘Blutreiniger’), slabočilnost (něm. ‘Schwachtätigkeit’), drží velký sklad veškerých druhů klobouků (něm. ‘er hält sich ein großes Lager von Hüten aller Art’), za dobrotu strojů se ručí (něm. ‘für die Maschinengütigkeit wird gebürgt’), správy na šicích strojech jiného sestavení se také obstarávají (něm. ‘die Reparaturen der Nähmaschinen anderer Zusammenstellungen werden auch besorgt’), dávat koncert (něm. ‘ein Konzert geben’), jinak se vidíme nuceni další zasilání novin jim zdržeti (něm. ‘sonst sehen wir uns gezwungen, sie vom weiteren Zuschicken abzuhalten’) atd.

Mnohem častěji než germanismy lexikální jsou však v jazyce čechoamerického tisku zastoupeny germanismy gramatické. Přestože právě v lexiku a syntaxi je jazyk nejtěsněji spjat s myšlením, lze v americké češtině zaznamenat gramatické germanismy po celou druhou polovinu 19. století i na počátku 20. století. Tento typ germanismů byl

⁵ Ve všech zde citovaných textech ponecháváme ve shodě s originálním tiskem z důvodů zachování autenticity textu a zvýšení jeho výpovědní hodnoty původní pravopis a původní interpunkci včetně všech dobových zvláštností, nedůsledností, kolísání a chyb.

patrně v jazykovém repertoáru českých přistěhovalců tak běžný, že si v důsledku svého bilingvismu jeho německý původ neuvědomovali.

Nejnápadněji a také nejčastěji se gramatický vliv němčiny projevoval ve větné stavbě. Nejrozšířenějším germanismem tohoto typu bylo postavení verba finita na konci věty, zejména věty vedlejší, a také pozice infinitivu na konci věty u složených slovesných tvarů a složených přívlastků:

Upozorňuji ctěné české obecnstvo Saint Lounské že jsem nadzminěnou síň od 20ho Máje od mého bývalého společníka Rudolfa Kisely vykoupil, a dále sám povedu, co ještě dosaváde k pohodlnosti držení divadel a plesů chybovalo zařizuji, aby tato národní síň jedenkrát se tím státi mohla, čím vlastně býti má, a doufám že se tím s přízní vlastneckou brzy stane, když mé podnikání a obětavost pro tu věc poznají. [...] (Pozor 1, 1864, č. 47, s. 1)

Vojsko [...] dovede ovšem tyto hájiti, nespokojence jižní ale na uzdě udržeti nebo je podmániti, k tomu daleko jeho síly nestačí. (Národní noviny 2, 1861, č. 13, s. 2)

Také participia byla jako součást složených tvarů slovesných kladena téměř vždy až na konec věty:

[...] No potom byl ale Jindřich co se po jeho osvobození s Ivanem více nesešel od jednoho pastýře v lese nalezen a jednomu poustevníku pod ochranu odevzdán který se jej také co otec hned ujmul. (Pozor 1, 1864, č. 47, s. 3)

Setníkovi Talbotovi měla býti zápeční cesta do pevnosti Sumater zabráněna. (Národní noviny 2, 1861, č. 13, s. 2)

Modelový vliv německých syntaktických konstrukcí je patrný také v častém užívání vazeb s infinitivem. Je sice pravda, že infinitivní konstrukce, stejně jako koncové postavení verba finita, byly systémovým prostředkem větné stavby humanistické češtiny, poněvadž však lze tyto prostředky zaznamenat v žurnalistických textech, které se svým celkovým charakterem blíží jazyku mluvenému, domníváme se, že do americké češtiny pronikly spíše pod vlivem němčiny (později nelze vyloučit ani vliv angličtiny).

Takovými infinitivními konstrukcemi jsou například:

Odporučuje svým krajanům jeho rozmanitý sklad střížného zboží a též se co národovec chce vždy vynasnažiti, každého k spokojenosti obsloužiti. (Pozor 1, 1864, č. 47, s. 4)

Osoby trpící chřipkou shledají tento pravý prostředek býti silným pomocníkem v boji proti komplikacím. (Pokrok Západu 23, 1895, č. 51, s. 3)

Dalším gramatickým germanismem bylo důsledné užívání zájmen přivlastňovacích rozlišených podle osob místo zvrátneho zájmena 'svůj' v případech, kdy se přivlastňovalo vlastníkovu v pozici podmětu. Vedle dokladů, které jsme v tomto textu i v jiných souvislostech už uvedli, je to například:

*President trvá [uvedena nečitelná číslovka - pozn. A. J.] let v **jeho** úřadě a nesmí znovu volen býti.* (Národní noviny 2, 1861, č. 13, s. 1)

*Upozorňuji všechny krajany, že jsem **můj** dřívější hostinec prodal a opět jiný, velmi prostorný hostinec [...] zařídil, který to samé jméno 'hostinec u českého lva' povede.* (Pozor 1, 1864, č. 35, s. 1)

Tento gramatický jev byl jistě podpořen i působením mluvené češtiny a také angličtiny.

Podobně je gramatickým germanismem i užívání vazby s předložkou 'skrz' místo instrumentálu při označení původce děje:

*Také obstarávají vyzdvihnutí peněz **skrz** plnomocenství a jiné úpisy.* (Pozor 1, 1864, č. 47, s. 4)

*Cestující mají vždy láhev při sobě nositi, poněvadž **skrz** změnění, klímy a vody, povstávajícím nehodám mohou předejiti.* (Národní noviny 2, 1861, č. 4, s. 1)

Jiným gramatickým germanismem bylo užívání negativního tvaru slovesa určitého ve spojení s výrazem 'více'. Správně česky je negace v tomto významu spojena s výrazem 'už':

*Nedělní taneční plesy **více** držeti **nebudu** (něm. etwas halten 'pořádat, mít', č. už **nebudu** pořádat)*

*Spojené státy americké **nejsou více** jedinou zemí na světě (č. už **nejsou**)*

Snad nejrozšířenějším gramatickým germanismem užívaným ve všech čechoamerických listech byly kalky předložkových a slovesných vazeb. Čeští redaktoři je užívali velmi často, a to i přesto, že tyto doslovné překlady z němčiny většinou neodpovídaly české normě ani úzu. Dokazují však, že čeští imigranti usilovali o české vyjadřování, a tedy i o zachování českého jazyka v Americe.

Podle německého vzoru byly utvořeny například tyto předložkové a slovesné vazby:

uvádět v známost (něm. 'bekannt geben'), jeho žena uzavřela, že jeho manželskou nevěrnost potrestá (něm. 'seine Frau hat sich entschlossen'), jsem vždy každému k službám volný (analogicky k německé vazbě 'es steht jedem frei zur Verfügung'), zvláště p. kupce z venkova činím na to pozorna (něm. 'jemanden auf etwas aufmerksam machen'), jest vždy na pohotově (něm. 'er ist immer bereit'), korábové kontrakty do a z kteréhokoliv města v Evropě (něm. 'nach in jede und aus jeder Stadt'), dát zprávu přes obrazy „České znaky“ (něm. 'eine Nachricht über etwas geben'), na některé maličkosti pozorny Vás činíme (něm. 'auf etwas aufmerksam machen'), žádejte za to, byste v samé volicí síni býti mohli (něm. 'sorgen Sie dafür'), před- neb popoledni (něm. 'am Vor- oder Nachmittag'), protož radíme každému vystěhovalci svoji cestu na Bremen konati (něm. 'eine Reise nach Bremen unternehmen/machen'), trpět na kašel (něm. 'an Husten leiden'), tím postaveno tedy na jisto (něm. 'dadurch wurde also festgestellt/festgesetzt'), žádáme farmery by na nás dobytek ku prodeji zasýlali (něm. 'an uns zu senden') apod.

Od dvacátých až třicátých let 20. století začaly germanismy v jazyce čechoamerických periodik ustupovat a rychle je nahrazovaly výpůjčky z americké angličtiny. Byly to nejen amerikanismy lexikální, ale postupně i amerikanismy gramatické. Všechny český tištěné čechoamerické listy začaly navíc obsahovat i texty psané pouze anglicky.

4.3 Amerikanismy v jazyce čechoamerických periodik

Prvními amerikanismy v jazyce čechoamerického tisku byly amerikanismy lexikální. Anglická slova se často objevovala společně se svými českými ekvivalenty, které je zpravidla překládaly. Pořadí ale mohlo být i obrácené. Od devadesátých let 19. století již český překladový ekvivalent zpravidla chybí.

Působení angličtiny na češtinu se v lexiku projevovalo po celou druhou polovinu 19. století. Zpočátku pronikaly do žurnalistické češtiny výrazy, které označovaly jevy typické pro americkou společnost. Tyto objekty imigranti většinou neznali, a proto spolu s nimi přejímali i jejich označení. Taková slova zůstávala často v základní, tj. nesklonné podobě. Neohýbala se ale ani vlastní jména místní, která byla užívána v základní podobě ještě i na konci 19. století. .

Od devadesátých let 19. století se setkáváme s tzv. citátovými podobami lexikálních amerikanismů. Znamená to, že tyto výrazy nebyly překládány. Autoři textů je užívali v různých podobách, mnohdy je ani nikterak nepočesťovali. Častěji však byly amerikanismy v českých textech upravovány. Nejčastěji šlo o adaptaci slovtvornou, morfologickou a často i hláskovou.

Koncem 19. století se už v textech čechoamerických periodik setkáváme také s doslovnými překlady, sémantickými kalky anglických slov a slovních spojení. Mnohé tyto překlady byly ale nepřesné.

Začátkem 20. století lze v češtině krajanských periodik zaznamenat i amerikanismy gramatické. Nejsou motivovány jako v případě amerikanismů lexikálních nutností

nových pojmenovacích potřeb, ale jsou projevem nastupujícího česko-anglického bilingvismu. Nejčastěji jde o kalky, konkrétně o doslovné překlady anglických slovesných vazeb, modelově začíná být užívána i struktura anglické věty.⁶

5 Závěr

Jazyk v emigraci se vždy proměňuje. Obecně tu platí základní třígenerační vzorec: imigranti jsou monolingvní v jazyku rodné země, jejich potomek je bilingvní a třetí generace je monolingvní v jazyce země přistěhovalecké (THOMASON 2001). Tento vzorec se u Čechů ve Spojených státech naplnil, třetí generace Čechoameričanů již mluvila pouze anglicky. Pro jazykovou situaci Čechů v USA je však zajímavé i období, kdy mezi přistěhovalci žilo mnoho příslušníků první generace. Také jejich mateřský jazyk se totiž výrazně lišil od češtiny užívané ve vlasti. A lišil se nejen tím, že do něj pronikaly výrazy majoritní společnosti, tzn. amerikanismy. Jak jsme v této studii vyložili, rozdíl byl i v samotném mateřském jazyce, který byl mnohem konzervativnější než čeština doma.

Vyjdeme-li opět z analýz dvou významných českých listů, *Pražského listu* a *Národních novin*, můžeme říci, že čeština prvních čechoamerických periodik, charakterizovaná v předcházejícím textu, kopírovala ideál humanistické češtiny ještě o něco důsledněji než o deset let starší čeština v periodikách českých. Tato situace je ovšem zcela přirozená: oddělení od „živoucího proudu“ mateřské řeči vždy obecně znamená zakonzervování stávajících znalostí jazyka a v konečném důsledku vede i ke snižování verbální kompetence v mateřštině (podrobněji JAKLOVÁ 2010: 133-136).

Další rozdíl byl v užívání germanismů. Z důvodů sociálních, teritoriálních a jazykových působila němčina na češtinu v USA po dobu téměř sedmdesáti let. Tedy i v době, kdy puristé ve vlasti proti germanismům důsledně bojovali. Zatímco v Tylově *Pražském poslu* již germanismy prakticky nezaznamenáme, pro Havlíčkovy *Národní noviny* je charakteristická humanistická shovívavost k užívání cizích slov. Vedle romanismů a latinismů tak Havlíček užívá i ojedinělé germanismy lexikální. V Americe však němčina dál ovlivňovala nejenon lexikum, ale všechny jazykové plány češtiny.

⁶ Podrobněji viz A. JAKLOVÁ (2010).

Prameny:

- NÁRODNÍ NOWINY:** politický deník, vycházející od 5. dubna 1848 v Praze. Vydavatel a nakladatel: hr. Deym, redaktor: Karel Havlíček. Deník zastaven 10. června 1849 vojenským velitelstvím, 25. června 1849 opět povolen. Definitivně zastaven v lednu roku 1850.
- NÁRODNÍ NOVINY – NATIONAL GAZETTE:** leden 1860 – červen 1861, St. Louis, týdeník. Vyd. Akcionářská společnost v Soustátí americkém, red. J. B. Erben, H. Sládek, J. Borecký, F. Mráček
- POKROK.** Orgán Americké národní jednoty. Svobodomyšlný časopis politický, poučný a zábavný: září 1867 – srpen 1878, Racine, Cedar Rapids, Cleveland, týdně, později 3x týdně. Vyd. J. Zrcadlovský, F. B. Zdrůbek, Bohemian Printing Co., red. J. Pastor, F. B. Zdrůbek, J. V. Čapek, V. Šnajdr
- POKROK ZÁPADU:** srpen 1871 – říjen 1915, Omaha, týdeník, později 2x týdně. Vyd. E. Rosewater, později J. Rosický, red. V. L. Vodička, F. B. Zdrůbek, J. Rosický, R. V. Miškovský, J. Míchal, V. Šnajdr, T. Čapek, J. A. Oliverius a další
- POZOR.** Nové občanské noviny: říjen 1863 – 1867, St. Louis, týdeník. Vyd. Alis a Pešek, red. K. Tiapal, K. Alis, K. Procházka, J. A. Oliverius. Od 16. 12. 1865 vycházel pod názvem *Pozor americký*.
- PRAŽSKÝ POSEL:** vycházel v Praze od r. 1846 jako neperiodický časopis, od dubna 1848 jako časopis periodický. Vydavatel a nakladatel: Jaroslav Pospíšil, redaktor: J. K. Tyl, od dubna 1849 J. V. Houška. Zanikl v červenci 1849.
- SLOWAN AMERIKÁNSKÝ:** leden 1860 – říjen 1861, Racine, 2x měsíčně a týdně. Vyd. a red. F. Kořízek, později J. Bárta Letovský.

Literatura:

- BROUČEK, Stanislav (1992):** Vliv objektivních a subjektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí a při reemigraci. In: *Češi v cizině 6*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze, s. 7-10.
- ČAPEK, Tomáš (1926):** *Naše Amerika*. Praha: Národní rada československá.
- ENGELHARDT, Gerhard (2001):** Český a německý purismus z konce 19. století. In: *Naše řeč*, roč. 84, č. 5, s. 235-244.
- HAVRÁNEK, Bohuslav (1979):** *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- JAKLOVÁ, Alena (2010):** *Čechoamerická periodika 19. a 20. století*. Praha: Academia.
- JAKLOVÁ, Alena (2012):** Communication and Identity of Czech Immigrants in the United States of America. In: *Informatologia* Jg. 45, No. 2, S. 115-120.

- ŠATAVA, Leoš (1989): Migrační procesy a české vystěholectví 19. století do USA. Praha: Univerzita Karlova.
- ŠATAVA, Leoš (1996): Vystěholectví do USA. In: Češi v cizině 9. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, s. 155-171.
- THOMASON, G. Sarah (2001): Language Contact. Edinburgh: Edinburgh University.